

УДК 316.6:711.558

ШУГУРОВА Т. Л.

Мелітопольський інститут державного та муніципального управління «Класичного приватного університету»

ДОЗВІЛЛЕВА СУТНІСТЬ ДОБРОВОЛЬЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено теоретичному осмисленню дозвіллевого аспекту добровольчості з позицій діяльнісного підходу. Аналіз основних соціально-психологічних характеристик дозвілля та добровольчості виявив численні точки їх перетину і накладання, надавши підстави твердити про дозвіллеву природу добровольчої діяльності. Добровольча діяльність як дозвілля розглядається відповідно до її значущості для розвитку особистості і спільноти. Наголошується на складній взаємодії альтруїзму й егоїзму у добровольчій діяльності та вказується на варіювання мотивів цієї діяльності залежно від суб'єктів та етапів її здійснення. Вивчається зміст винагород, що отримуються від здійснення добровольчої діяльності, їх зумовленість видами дозвіллевої добровольчої діяльності.

Ключові слова: дозвілля, добровольча діяльність, особистість, мотивація, альтруїзм, егоїзм, винагорода, самоцінність.

Постановка проблеми. Добровольчість як соціальний феномен має тривалу, симетричну суспільним перетворенням історію розвитку. Сучасна концепція добровольчості значною мірою відрізняється від оригінальної; проте зазнавши серйозних змін у розумінні сутності, змісту, форм добровольчої діяльності, її провідний мотив – добровільне служіння іншим – залишився незмінним. Активізація добровольчості у сучасному суспільстві зумовлена як соціально-економічною ситуацією, що склалася при переході суспільства в інформаційну еру (зростання безробіття, розвиток третього сектору економіки тощо) (С. Анарович і В. ДіФазіо, 1994; К. Граттон і П. Тейлор, 1985, Дж. Ріфкін, 1995), так і соціально-психологічними чинниками: актуалізацією ключових цінностей і настанов особистості (філантропія, альтруїзм, доброчинність, самоактуалізація тощо), що набувають надзвичайного значення у процесі подолання викликів глобального світу, та соціальних потреб особистості (афіліація, спілкування, спільна діяльність тощо) як наслідок високого рівня індивідуалі-

заці й одомашнювання сучасного дозвілля (А. Томлінсон, 1979; Т. Л. Шугурова, 2014). В Україні суспільно-політична криза детермінувала революційний розвиток національного добровольчого руху, за рік зробивши феномен добровольчості не лише предметом суспільної уваги, а й новітнім суспільним трендом. Зважаючи на те, що добровольча діяльність є не лише суспільно-, а й особистісно-створювальною, соціально-психологічна перспектива дослідження добровольчої діяльності у контексті дозвілля як простору для саморозвитку сприятиме кращому розумінню предметного змісту цієї діяльності, її психологічних механізмів, ієрархії внутрішніх мотивів добровольців тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Експансія феномену добровольчості по всьому світу викликає активний науковий інтерес до цієї проблеми з боку представників різних наукових сфер та напрямів. У соціально-психологічних дослідженнях дозвіллевої площини добровольчої діяльності вказується на те, що всі види дозвіллевої діяльності є здебільшого добровольчими (добровольча й дозвіллева діяльність не лише межують, а й накладаються одна на одну) [6]. Дж. Ньюленджер [12] розглядає дозвілля як простір для надання допомоги іншим та самопомоги. К. А. Хендерсон [9; 10], досліджуючи дозвіллеву складову добровольчої діяльності, вказує на спрямованість останньої внутрішнім інтересом: добровольці здійснюють таку діяльність заради неї самої, розглядають її як спосіб самовираження і самоактуалізації та вважають частиною їх дозвілля. С. М. Шабрей (S. M. Chambré) наводить результати, що підтверджують висновки К. А. Хендерсон: літні люди, що брали участь у її дослідженні, також визначають добровольчу діяльність як дозвіллеву, провідні мотиви котрої змінюються на різних її етапах: від альтруїзму на початковому етапі до внутрішнього задоволення на подальших [7]. Л. Р. Фішер і К. Б. Шаффер (L. R. Fischer and K. B. Schaffer) [8] фокусують увагу на моделях витрат і винагород у ході здійснення дозвіллевої добровольчої діяльності та доходять висновків, що певні витрати (час, ризики, незручності тощо) здебільшого повністю компенсуються численними специфічними винагородами (відчуття компетентності здійснення добровольчої діяльності, задоволення від її реалізації, відчуття ідеологічної конгруентності зі спільнотою тощо); найпривабливішими

серед винагород визнано самоактуалізацію, самозбагачення та соціальну взаємодію.

Утім, попри існування теоретичних та емпіричних розвідок добровольчої діяльності у контексті дозвіллевої соціалізації індивіда та численні точки перетину добровольчої і дозвіллевої діяльності, дослідження, присвячені їх порівняльному вивченню, зустрічаються рідко. Ймовірною причиною цього може бути сучасне розуміння дозвілля, редуковане до розваг і відпочинку та нерідко позбавлене «більш піднесеного дозвілля», до якого здебільшого і належить добровольча діяльність. Отже, зважаючи на актуалізацію добровольчості як соціального феномену та встановлену у наших попередніх дослідженнях [1] необхідність вирішення проблеми оптимізації дозвіллевої діяльності шляхом розвитку її створювальної, суспільно корисної складової, з одного боку, та недостатню вивченість добровольчої діяльності у дозвіллевій площині, з іншого, існує необхідність системного теоретико-емпіричного вивчення складного зв'язку між добровольчою діяльністю і дозвіллям, що й зумовило проведення цього дослідження.

Метою статті є презентація основних результатів теоретичного аналізу дозвіллевої сутності добровольчої діяльності, враховані у ході проведення емпіричного дослідження добровольчої діяльності, спрямованої на допомогу у вирішенні збройного конфлікту в Зоні антитерористичної операції.

Виклад основного матеріалу дослідження. У близькому майбутньому, як припускають деякі дослідники, робота у традиційному розумінні продовжить своє існування, проте значна її частка буде виконуватися без матеріального винагородження: «контрмодель суспільства праці заснована не на дозвіллі, а на політичній свободі; це – активне суспільство, у якому хатня, родинна, клубна і добровольча робота ціняться нарівні з оплачуваною роботою та знаходяться у центрі суспільної і академічної уваги» [5, с.125]. У. Бек називає роботу без оплати «громадською роботою», деякі форми якої (клубна і добровольча) одночасно виступають і дозвіллям. Оскільки наше дослідження присвячено вивченню дозвіллевої сутності добровольчої діяльності, спочатку оговоримо деякі ключові аспекти феномену дозвілля, релевантні цьому дослідженню.

Попри інтуїтивне розуміння дозвілля кожним з нас, це поняття складно визначити однозначно насамперед через його багатогранність, що охоплює не лише байдиккування, відпочинок, вільний час, розваги, гру, а й роботу, яка часто помилково протиставляється дозвіллю. Згідно з соціологічною традицією розподілу часу на робочий і позаробочий, робочий час, призначений для трудової діяльності, характеризується необхідністю, обов'язковістю і регламентованістю, позаробочий час складається з вільного часу та часу, необхідного для виконання родинних, соціальних обов'язків, задоволення фізіологічних, санітарно-гігієнічних та інших непорушних потреб. У свою чергу, у вітчизняній традиції вільний час є часом для дозвілля і «більш піднесеної діяльності», де дозвілля представлене сукупністю різних видів відпочинку і розваг, спрямованих на задоволення потреб відновлювального характеру, а «більш піднесена діяльність» – суспільно-політичною діяльністю, соціально-культурною і науково-технічною творчістю, самоосвітою тощо, спрямованих на всебічний розвиток особистості.

У сучасному розумінні дозвілля є «відносно самовизначеною діяльністю, що здійснюється в економічно незалежний час, визнається учасниками дозвіллевою, викликає приємні емоції при передчутті і згадуванні та забезпечує можливості для відпочинку, власного розвитку та служіння іншим» [11, с. 26]. У наших більш ранніх дослідженнях [1] з'ясовано, що дозвіллям може вважатися будь-яка діяльність, яка є емоційно позитивною, вільно обраною, самовизначеною, самоцільною, самоцінною, внутрішньо мотивованою, внутрішньо винагороджуваною, часом з невизначеним кінцевим результатом. Таким чином, дозвілля не обов'язково протиставляється роботі.

Зважаючи на вищезазначене, добровольча діяльність часто, якщо не неодмінно, є формою дозвілля. Відповідно до діяльнісного підходу, застосованого у цьому дослідженні, добровольчість розглядається як певний вид діяльності у системі способу життя добровольців, що формує специфічне ставлення до власного «Я» та інших. Цей підхід надає можливість розглядати добровольчість як соціально-психологічний чинник соціалізації особистості добровольця, вивчаючи динаміку змін складових «Я-концепції» і концепції життя добровольця, зумовлених здійснюваною ним добровольчою діяльністю.

У широкому розумінні добровольча діяльність є вільною від примусів та зобов'язань діяльністю, спрямованою на надання допомоги тим, хто її потребує, без отримання фінансової вигоди за її здійснення; відрізняючись тим самим від роботи, рабства і воїнської повинності. Згідно з Міжнародною декларацією добровольчості, добровольча діяльність покликана сприяти підтриманню і поглибленню таких людських цінностей, як спільність, піклування та служіння іншим; реалізації громадянських прав й обов'язків одночасно з пізнанням і самоактуалізацією; встановленню соціальних зв'язків, які, незалежно від відмінностей, уможливають життєдіяльність у здорових, сталих спільнотах та колективне знаходження інноваційних рішень спільних проблем [17].

Добровольча діяльність є різноплановою та представлена піклуванням за тими, хто його потребує, освітою (формальною і неформальною), соціальним забезпеченням (охорона дитинства, сімейне консультування, корекція поведінки тощо), дозвіллеви ми послугами, служінням у релігійних організаціях та участю у громадянських (суспільних) і політичних акціях. Формальна добровольча діяльність здійснюється у межах добровольчих організацій, які допомагають забезпечувати ресурси, котрі не здатні надати інші державні і комерційні організації. Добровольчі організації можуть варіювати від малих локальних груп за інтересами (шкільні батьківські комітети, асоціації мешканців тощо) до крупних національних організацій (політичні партії, профспілки тощо).

Отже, у цьому дослідженні під добровольчою діяльністю розуміється відносно непримусова, внутрішньо мотивована, внутрішньо винагороджувана формальна чи неформальна діяльність, спрямована на надання допомоги іншим та самодопомогу. Важливо розуміти, що добровольча діяльність, як і дозвіллева діяльність, може мати проміжні види, що визначаються різною мірою представленості непримусовості, безкорисності, внутрішньої винагороди тощо, але залишаючись при цьому добровільними за своєю природою.

Справжня добровольча діяльність може мати певний ступінь зобов'язання [11], оскільки нерідко передбачає дотримання чітких вимог щодо виконання конкретно визначеного завдання у

конкретному місці в конкретно встановлений час. Зобов'язання у добровольчій діяльності, відмінні від робочих та особистих зобов'язань, Р. А. Стеббінз називає «почесними зобов'язаннями», а добровольчу діяльність, що супроводжується відчуттям примусу – «межовою добровольчою діяльністю» (*marginal volunteering*). Дослідник зазначає, що зобов'язання у контексті добровольчої діяльності не є обов'язково морально примусовим, оскільки не завжди береться під зовнішнім тиском: індивід може абсолютно добровільно давати згоду чи незгоду відповідно до певних обіцянок, домовленостей, обставин тощо. Головне, щоб зобов'язання супроводжувалося відчуттям задоволення та/або насолоди від здійснення добровольчої діяльності [18]. Таким чином, у контексті дозвілля важливо розмежовувати неприємне зобов'язання від приємного: дозвілля може характеризуватися тільки відчуттям приємного зобов'язання, завдяки котрому відбувається добровільне залучення до певної діяльності, відчуття позитивних емоцій при згадуванні та очікуванні тощо.

Добровольча діяльність здебільшого і передусім розглядається у площині альтруїстичної поведінки. Проте разом із тим слід чітко розуміти, що у добровольчій діяльності альтруїзм та егоїзм нерідко йдуть пліч-о-пліч, а користь від такої діяльності отримують усі її учасники. Характерною ознакою альтруїзму є надання допомоги тим, хто її потребує, за власним переконанням, без жодного тиску ззовні. На генетичне коріння альтруїзму вказують прибічники еволюційної теорії (Ч. Дарвін, Л. Грінберг, Дж. Ф. Раштон), щоправда разом із тим визнаючи існування соціальної норми взаємності – сподівання на отримання допомоги у відповідь. Проте допомога, що надається з розрахунком на взаємність, не може вважатися альтруїстичною [2]; «істинний» альтруїзм є можливим за наявності відчуття емпатії до того, на кого він спрямовується [4]. Представники теорії соціального обміну (П. Блау Дж. Хоманс, та ін.), навпаки, переконані у тому, що в основі просоціальної поведінки лежить егоїстичний інтерес: люди допомагають один одному лише тоді, коли користь від допомоги перевищує витрати. З позицій такого підходу, добровольці надають допомогу лише заради переслідування власних інтересів, отримання певних винагород, хоча ззовні така діяльність може здаватися альтруїстичною. Добровольча діяльність визначаєть-

ся не одним, а декількома мотивами, у зв'язку з неоднозначністю і різноплановістю яких виникає проблема їх відповідності природі добровольчої діяльності. Сьогодні вже не ставиться під сумнів співіснування мотивів альтруїзму та егоїзму як рушіїв добровольчої діяльності, а йдеться про природу їх співіснування, з зазначенням того, що різні суб'єкти добровольчої діяльності мають різні мотиви на різних етапах добровольчої діяльності.

У цьому дослідженні для вивчення дозвіллевої сутності добровольчої діяльності ми застосовували термінологію, запропоновану канадським соціологом Р. А. Стеббінзом, згідно з якою дозвіллеві заняття поділяються на серйозні, несерйозні (звичайні) та проектні типи. Під серйозним дозвіллям розуміється систематична любительська або добровольча діяльність, у ході котрої набуваються та застосовуються специфічні навички, знання і досвід. Види серйозного дозвілля представлені: самодіяльністю (аматорством), любительською та добровольчою діяльністю. Аматори (*amateurs*) захоплюються мистецтвом, наукою, спортом та мають складні взаємовідносини зі своїми професійними колегами, які здійснюють зазначені види діяльності з метою отримання засобів для існування та впродовж повного робочого тижня. Любителі (*hobbyists*), на відміну від аматорів, не мають професійних колег (але можуть мати комерційні еквіваленти) та мають невелику аудиторію, яка цікавиться їхньою діяльністю. Любителів зазвичай поділяють на: збирачів (колекціонерів), ремісників і ремонтників («умілі руки»), учасників незмагальної (само)діяльності, учасників змагальних ігор та гуманітаріїв. Серйозне дозвілля протиставляється несерйозному (звичайному) дозвіллю – відносно нетривалій дозвіллевій діяльності, спрямованій на невідкладне отримання внутрішньої винагороди (задоволення, насолоди) та потребуючої незначної спеціальної підготовки для її здійснення. Видами несерйозного дозвілля є: гра, відпочинок, пасивні розваги, активні розваги, дружня розмова та сенсорні розваги. Проектний тип дозвілля представлено короткотривалими, помірно складними, одиничними або нечастими повторювальними час від часу творчими дозвіллевими заняттями, що потребують детального планування, значних зусиль, інколи навичок та/або знань (влаштування святкування певної події, спеціальні підготування до свят, організація та супровід спортивних подій тощо). Попри те, що цей

тип дозвілля потенційно формує і зміцнює спільноту шляхом забезпечення спілкування людей, які не мають причин зустрічатися взагалі або часто, та здійснення внеску в успішну реалізацію проектів на рівні спільноти завдяки добровольчій та іншим колективним альтруїстичним видам діяльності, проектне дозвілля, тим не менш, не є громадською діяльністю, що класифікується виключно як серйозне дозвілля [14; 15].

У своїх попередніх дослідженнях [1] ми вказували на низку проблем, пов'язаних з розподіленням дозвіллевих занять за типами. Виокремлені нами на теоретичному рівні за параметром «активне створення – пасивне споживання» три типи дозвіллевої діяльності (культурно-творчий, культурно-споживацький та рекреативний) здебільшого підтверджувались результатами факторного аналізу на емпіричному рівні, з констатуванням тісного взаємозв'язку створення та споживання досвіду (споживач не лише пасивно споживає (досвід, знання, артефакти тощо), а й активно залучається до процесу інтерпретації того, що споживає, емоційно реагуючи на те, що відбувається, та у деяких випадках прагне вплинути на кінцевий результат), різної мотивації одного і того ж дозвіллевого заняття або поєднання декількох, інколи різноспрямованих, мотивів та проблеми межовості певних видів дозвіллевої діяльності.

Проаналізувавши ступінь спорідненості дозвіллевої і добровольчої діяльності, ми, вслід за Р. А. Стеббінзом, застосували до добровольчої діяльності типологію дозвіллевих занять, розрізняючи серйозну, несерйозну та проектну дозвіллеву добровольчу діяльність. Серйозний і несерйозний типи дозвіллевої добровольчої діяльності мають основні риси та свої паралелі з серйозним і несерйозним дозвіллям відповідно; прикладами серйозної добровольчої діяльності можуть слугувати: проведення екскурсій, допомога у догляді за дітьми в дитячих будинках, тренування студентської футбольної команди, правове консультування, головування у громадській організації тощо; видами звичайної дозвіллевої добровольчої діяльності – участь в організації розважальних заходів, розповсюдження рекламних проспектів тощо. Окремо від серйозної і несерйозної дозвіллевої добровольчої діяльності стоїть такий вид добровольчої діяльності, як благодійне пожертвування (кров'ю, грошима, речами тощо) [18].

Вище вже вказувалося, що формальна та неформальна добровольча діяльність, як й усі види серйозного дозвілля, нерідко містить елементи зобов'язань. У межах здійснення дозвіллевої добровольчої діяльності її учасники нерідко беруть на себе певні зобов'язання, проте у контексті дозвіллевої діяльності поряд із зобов'язаннями існує свобода вибору: за потребою доброволець припиняє діяльність, повідомляючи про небажання брати участь у майбутніх проектах.

Крім того, формальна добровольча діяльність нерідко передбачає виконання завдань, наданих координаторами, тобто добровольча діяльність здебільшого спрямовується іншими, що зовсім не суперечить дозвіллевій сутності добровольчої діяльності: добровольча діяльність, як і деякі інші види дозвіллевої діяльності серйозного типу (хоровий спів, гра у футбол, театралізована вистава тощо), є колективним заняттям, яке спрямовується іншим, на відміну від індивідуальних дозвіллевих занять, які спрямовуються безпосередньо особисто їх учасниками (індивідуальний спів, живопис, літературний твір тощо).

Серйозна дозвіллева добровольча діяльність має низку характерних відмінностей від її звичайного типу. Як і інші види серйозного дозвілля, добровольча діяльність характеризується наполегливим досягненням мети, тому найчастіше найглибше задоволення отримується наприкінці діяльності від подоланих труднощів [3; 16]. При цьому важливо розуміти, що представники серйозного дозвілля сприймають його як певний баланс витрат і винагород, де останнє значною мірою перевищує перше [16; 18]. У цілому переслідування власних інтересів є основною рисою всього серйозного дозвілля, але у контексті добровольчої діяльності вступає у складні, не завжди зрозумілі, відносини з альтруїзмом. Навіть якщо добровольча діяльність і була розпочата з альтруїстичних спонук, переслідування власних інтересів видається більш потужним мотивом продовження добровольчої діяльності серйозного типу, оскільки цей тип вимагає певних навичок, знання чи підготовки. Низка досліджень, проведених К. А. Хендерсон [9; 10], С. М. Шабрей [7], Л. Р. Фішер і К. Б. Шаффер [8], констатують розуміння добровольцями дозвіллевої добровольчої діяльності як простору для самовираження і самореалізації, а набуті у добровольчій діяльності серйозного

типу навички і знання розглядаються ними у термінах самовдосконалення.

Переслідування власних інтересів та успішне просування у сфері добровольчої діяльності значною мірою зумовлюються переживаннями індивідом винагород, що отримуються від дозвіллевої діяльності серйозного типу. У контексті добровольчої діяльності та громадської активності виділяють винагороди індивідуального та соціального рівнів. До індивідуальних винагород належать: самозбагачення, самоактуалізація, самовираження, розвиток «Я-концепції», самовинагородження, відпочинок та фінансова винагорода; до соціальних – соціальна привабливість та колективні досягнення [18]. Дослідження [7; 9] показують, що учасники різних видів серйозного дозвілля відчують унікальність винагород відповідно до дозвіллевих занять; констатують детермінованість пізнання та винагород видами добровольчої діяльності.

Висновки. У соціально-психологічному вимірі добровольча і дозвіллева діяльність мають численні точки перетину та накладання. Дозвіллевість добровольчої діяльності визначається ієрархією мотивів добровольця. Егоїзм (у поєднанні з альтруїзмом), примус та зобов'язання (за умови отримання позитивних емоцій та збереження свободи вибору) та фінансова винагорода (при уникненні залежності добровольця від неї) цілком узгоджуються з концепцією добровольчої діяльності як дозвілля. Між добровольчою та недобровольчою діяльністю існує багато різновидів, зумовлених рівнем вираженості основних критеріїв добровольчості. У подальшому з урахуванням отриманих результатів буде розроблено психологічний інструментарій для здійснення емпіричного дослідження природи добровольчої діяльності цивільних громадян, спрямованої на допомогу військовим у вирішенні збройного конфлікту в Зоні антитерористичної операції.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. Й. Психологія культурно-дозвіллевої діяльності як чинник соціалізації студентської молоді : монографія / Бочелюк В. Й., Завадська Н. Є., Шугурова Т. Л. ; Під ред. Н. Є. Завацької. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – 220 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
3. Чиксентмихайи М. Поток. Психология оптимального переживания / М. Чиксентмихайи. – М. : Альпина нон-фикшн, 2011. – 464 с.

4. Batson C. D. The altruism question: Toward a social-psychological answer / C. D. Batson. – Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1991. – 258 p.
5. Beck U. The brave new world of work / U. Beck. – NY : Wiley, 2000. – 208 p.
6. Bosserman P. Leisure and voluntary action / P. Bosserman, R. Gagan; Ed. by D. H. Smith // Voluntary action research. – Lexington, MA : D. C. Health, 1972. – P.109–126.
7. Chambré S. M. Good deeds in old age: Volunteering by the new leisure class / S. M. Chambré. – Lexington, MA : Lexington Books, 1987. – 188 p.
8. Fischer L. R. Older volunteers: A guide to research and practice / L. R. Fischer, K. B. Schaffer. – Newbury Park, CA : Sage, 1993. – 256 p.
9. Henderson K. A. Motivations and perceptions of volunteerism as a leisure activity / K. A. Henderson // Journal of Leisure Research, 1981. – 13. – P. 208–218.
10. Henderson K. A. Volunteerism as leisure / K. A. Henderson // Journal of Voluntary Action Research, 1984. – 13. – P. 55–63.
11. Kaplan M. Leisure: Theory and policy / M. Kaplan. – Montreal : J. Wiley&Sons Ltd, 1975. – 444 p.
12. Neulinger J. The psychology of leisure / J. Neulinger. – Springfield, IL : C. C. Thomas Publisher Ltd, 1981. – 302 p.
13. Pieper J. Leisure the basis of culture and the philosophical act / J. Pieper. – NY : Ignatius Press, 2009. – 145 p.
14. Stebbins R. A. Casual leisure: A conceptual statement / R. A. Stebbins // Leisure Studies. – NY : Routledge, 1997. – 16(12). – P.17–25.
15. Stebbins R. A. Serious leisure: A conceptual statement / R. A. Stebbins // Pacific Sociology Review. – Berkley : The University of California Press, 1982. – 25(2). – P.251–272.
16. Stebbins R. A. Volunteering: A serious leisure perspective / R. A. Stebbins // Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 1996. – 25. – P.211–224.
17. Universal declaration of volunteering [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.iave.org/content/universal-declaration-volunteering.
18. Volunteering as leisure/ leisure as volunteering: An international assessment / Ed. by R. A. Stebbins, M. Graham. – Cambridge, MA : CABI Publishing, 2004. – 259 p.

Список використаних джерел

1. Bocheljuk V. J. Psihologija kul'turno-dozvillevoi dijalnosti jak chinnik socializacii students'koï molodi : monografija / Bocheljuk V. J., Zavads'ka N. E., Shugurova T. L. ; Pid. red. N. E. Zvac'koï. – Lugans'k : Vyd-vo SNU im. V. Dalja, 2014. – 220 s.
2. Il'in E. P. Motivacija i motivy / E. P. Il'in. – SPb. : Piter, 2000. – 512 s.
3. Chiksentmihaji M. Potok. Psihologija optimal'nogo perezhivanja / M. Chiksentmihaji. – M. : Al'pina non-fikshn, 2011. – 464 s.
4. Batson C. D. The altruism question: Toward a social-psychological answer / C. D. Batson. – Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1991. – 258 p.
5. Beck U. The brave new world of work / U. Beck. – NY : Wiley, 2000. – 208 p.

6. Bosserman P. Leisure and voluntary action / P. Bosserman, R. Gagan; Ed. by D. H. Smith // Voluntary action research. – Lexington, MA : D. C. Health, 1972. – P.109–126.
7. Chambré S. M. Good deeds in old age: Volunteering by the new leisure class / S. M. Chambré. – Lexington, MA : Lexington Books, 1987. – 188 p.
8. Fischer L. R. Older volunteers: A guide to research and practice / L. R. Fischer, K. B. Schaffer. – Newbury Park, CA : Sage, 1993. – 256 p.
9. Henderson K. A. Motivations and perceptions of volunteerism as a leisure activity / K. A. Henderson // Journal of Leisure Research, 1981. – 13. – P. 208–218.
10. Henderson K. A. Volunteerism as leisure / K. A. Henderson // Journal of Voluntary Action Research, 1984. – 13. – P. 55–63.
11. Kaplan M. Leisure: Theory and policy / M. Kaplan. – Montreal : J. Wiley&Sons Ltd, 1975. – 444 p.
12. Neulinger J. The psychology of leisure / J. Neulinger. – Springfield, IL : C. C. Thomas Publisher Ltd, 1981. – 302 p.
13. Pieper J. Leisure the basis of culture and the philosophical act / J. Pieper. – NY : Ignatius Press, 2009. – 145 p.
14. Stebbins R. A. Casual leisure: A conceptual statement / R. A. Stebbins // Leisure Studies. – NY : Routledge, 1997. – 16(12). – P. 17–25.
15. Stebbins R. A. Serious leisure: A conceptual statement / R. A. Stebbins // Pacific Sociology Review. – Berkley : The University of California Press, 1982. – 25(2). – P. 251–272.
16. Stebbins R. A. Volunteering: A serious leisure perspective / R. A. Stebbins // Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, 1996. – 25. – P.211–224.
17. Universal declaration of volunteering [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.iave.org/content/universal-declaration-volunteering.
18. Volunteering as leisure/ leisure as volunteering: An international assessment / Ed. by R. A. Stebbins, M. Graham. – Cambridge, MA : CABI Publishing, 2004. – 259 p.

ШУГУРОВА Т. Л.

ДОСУГОВАЯ СУЩНОСТЬ ДОБРОВОЛЬЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена теоретическому осмыслению досугового аспекта добровольчества с позиций деятельностного подхода. Анализ основных социально-психологических характеристик досуга и добровольчества выявил многочисленные точки их соприкосновения и наложения, что дало основания утверждать о досуговой природе добровольческой деятельности. Добровольческая деятельность как досуг рассматривается в соответствии с её значимостью для развития личности добровольца и сообщества. Особое внимание уделяется проблеме сложного взаимодействия мотивов альтруизма и эгоизма в досуговой добровольческой деятельности, с указанием изменяемости мотивов добровольческой

деятельности в зависимости от субъектов и этапов её совершения. Изучается содержание вознаграждений, которые получают добровольцы в результате совершения добровольческой деятельности, их обусловленность видами добровольческой деятельности.

Ключевые слова: досуг, добровольческая деятельность, личность, мотивация, альтруизм, эгоизм, вознаграждение, самооценочность.

SHUHUROVA T. L.

THE LEISURE NATURE OF VOLUNTEERING

The article deals with a theoretical comprehension of the leisure aspect of volunteering in terms of the activity approach. In the study volunteering activity is considered as a relatively uncoercive, intrinsically motivating and rewarding formal or informal activity aimed at supporting others and self-help. Having analyzed the basic socio-psychological properties of leisure and volunteering, the author revealed multiple points of contacts and overlapping which give reasons to state the leisure nature of volunteering. In the article volunteering as leisure is considered according to its significance for volunteers and communities. The author focuses on a complex interaction between altruism and egoism in volunteering as leisure and the variability of its motives depending on its subjects and stages.

The leisure nature of volunteering is determined by the hierarchy of motives. Egoism (coupled with altruism), obligation (subject to experiencing positive emotions and preserving freedom of choice) and financial reward (provided the volunteer avoids dependence on it), – are completely agreed with the concept of volunteering as leisure. The intensity of egoism depends on the type of leisure activities. Between volunteering and involunteering there exist a lot of their marginal forms originated by the key criteria of volunteerism. The types of volunteering activity determine the content of volunteers' cognition and rewards. Based on the findings a psychological tooling will be developed to examine the nature of volunteering aimed at assisting the military to solve the armed conflict in the antiterrorist operation zone.

Keywords: leisure, volunteer activity, personality, motivation, altruism, egoism, reward, value in itself.

Стаття надійшла до редколегії 13.01.2015 року.